

СТАНОВИЩЕ

на проф. д.н. Добринка Тодорина от ЮЗУ „Н. Рилски” – Благоевград
за дисертационен труд на тема: „ Ефект на музикалните стимули върху
лицевото изражение на емоциите при обучението на деца със синдром на Даун
(на 7-12 години), разработен от Параскеви Мораити
за получаване на образователната и научна степен „доктор”

Професионално направление 1.2. Педагогика, Докторска програма „Специална педагогика“
Научен ръководител: проф. д.н. Добринка Тодорина
Консултант: гл.ас. д-р Светослава Съева

Проблемът за обучението и възпитанието на деца със специални образователни потребности, включително и на тези със синдром на Даун, е изключително важна мисия на образователните дейци в европейски и национален мащаб. Постигането на успех в това отношение е свързано с търсенето на оптимални варианти на съчетания между традиционни и нетрадиционни методи, форми и средства на обучение. Една от възможностите за по-голяма ефективност на обучението и развитието на децата с Даун синдром е включването на музикални стимули в рамките на училищното специално образование.

В този смисъл разработеният от Параскеви Мораити дисертационен труд е навременно явление, тъй като доказва по категоричен начин положителния ефект на музикалните стимули върху лицевото изражение на емоциите при обучението на деца със синдром на Даун.

Представеният за рецензиране труд съдържа 182 страници, от които 113 основен научен текст и 65 страници приложения. В дисертационния труд са включени 94 таблици и графики. Библиографията е от 129 литературни източника: 112 заглавия на латиница, 11 – на гръцки език, 3 – на български език и 3 интернет-позиции.

А. Анализ на научните постижения:

I. По избирането и формулирането на темата на дисертацията:

1. Параскеви Мораити представя ясно и точно обществената, теоретическата и практическата значимост и актуалност на избирания за изследване проблем. Компетентно са изведени аргументите в негова защита (в увода).
2. Темата е дисертабилна, предвид мястото ѝ в световното и националното образователно пространство.
3. Формулировката на темата ясно ориентира към спецификата на дисертационния труд и дава точна представа за общата цел на изследването, както и за неговия предмет.

II. По наличието, аргументирането и апробирането на научни идеи, концепции, парадигми:

1. Избраният дедуктивен подход за анализиране на поставения проблем дава възможност за поетапно и постепенно обхващане и изясняване – понятийно, съдържателно и технологично, в необходимия ред от общото към частното на: теоретични постановки за синдрома на Даун (глава първа); влияние на музикалните стимули върху образователните подходи при деца с Даун синдром (глава втора); експериментално изследване за влиянието на музикални стимули върху напредъка на деца с Даун синдром (глава трета).
2. Концепцията на дисертационното изследване е представена в пълна адекватност със спецификата на проблема. Има съответствие между формулираните обект, предмет, цел, задачи, хипотеза и методика на изследването. Ясно е формулирана и обоснована методологическата основа на дисертационния труд, а именно личностният подход. Подбрани са подходящи изследователски и статистически методи. Етапите на теоретико-експерименталното изследване са посочени точно и в съответната последователност. Научните инструментариуми са богати по съдържание, съдържат авторски компоненти и са описани коректно на основата на определени спирали на изследователските действия при провеждане на педагогическия експеримент.
3. Параскеви Мораити демонстрира необходимата компетентност за теоретичен анализ и синтез, както и за сравнителен анализ на различни авторски подходи относно интерпретацията на основните понятия, както при теоретичните постановки за синдрома

на Даун, така и за профила на развитието при деца с Даун синдром. Прави много добро впечатление познаването на различните понятия, теориите, уелото представяне на дискусиите за тях, както и на собствената позиция на автора (в първа глава).

4. Характеристиката на лицата със синдром на Даун е направена убедително, с компетентно представяне на хромозомната теория за наследствеността и аномалиите при лицата с Даун синдром. Налице е правилно очертаване на физическите и психологическите особености на децата със синдром на Даун, техните отличителни лицеви характеристики, специфичните им затруднения при овладяването на езика, речта им, комуникативните трудности, които имат, ограниченията на триадните взаимодействия (майка - дете - обект), особеностите на техните възприятия, наличието на визуална памет, проявата на когнитивни нарушения и на грубата и фина моторика, непълно развитите социални умения, проблемите в концентрацията на вниманието и поведението, наличието на така наречената „закотвена” стагнация на напредъка и причините за нея, проявите на игнориране на задачата и опити за включване в специфична социална ситуация и уникалното им поведение (пляскане с ръце и др. за отклоняване от възложената задача и избягване на ученето). От тази гледна точка докторантът предлага целесъобразно решение – ангажиране вниманието на децата към слушане на музикални творби, което е напълно подходящо за насърчаване, развитие и подобряване на качеството на обучението и поведението им (в първа глава).
5. Влиянието на музикалните стимули върху образователните подходи при деца с Даун синдром се представя на основата на дедуктивния подход – най-напред се обосновават важни авторски теории за произхода на музиката като автономна форма на изразяване, като уникална хармония между естетическото и интелектуалното, на основата на връзката ѝ със социални дейности, с определяне на значимата ѝ роля за стимулиране на чувствата и настроенията. Специално и напълно основателно се поставя акцент върху музиката като образователен инструмент, ролята ѝ за развитие на критическото мислене на децата, за овладяването на езикови умения и развитие на комуникативните способности, за положителния ефект върху произношението, за намаляване на безпокойството на децата и снижаване на интензитета на стреса до минимум, за повишаване на концентрацията на вниманието и увеличаване на неговата продължителност, активиране на любопитството на децата и повишаване на интереса им към ученето. Музиката се разглежда и като източник на емоция, особено при децата с умствена изостаналост, каквито са и тези с Даун синдром. Очертава се положителният ефект на музикалната терапия спрямо социално-емоционалните прояви на децата, подпомагането на релаксацията и намаляването на стреса, развитието на творческото въображение и мислене, намаляване на дисциплинарните проблеми, положителното влияние върху колективната съгласуваност и сътрудничество между децата, стимулиране на социалното взаимодействие между тях. Насърчава се приемането на разнообразието в класната стая чрез музикални импровизации и игри. Обръща се специално внимание на ефекта от музикалната терапия за подобряване на грубите и фините двигателни умения на децата, подобряване на координацията между ръцете и очите, повишаване на слуховото възприемане. Определят се точно и съответните функционални области на музикалното образование в специалното училище: музика и разум (езиково развитие); музика и движение (моторно/физическо развитие); музика и звук (сензорно развитие); музика и естетика (социално-емоционално развитие). Представя се и ролята на семейството за навлизане в света на музиката още от ранна възраст на децата (във втора глава).
6. Налице е дикактико-методическа интерпретация на проблема. Предлага се примерен общ план на урок по музикална терапия с посочени тема, цели, материали и средства, методи на преподаване, ход на урока със съответни фази в него. Определя се и с какво трябва да се съобразяват учителите, когато планират своите уроци. Много важно е, че докторантът описва как децата с Даун синдром могат да се възползват от обучението с музикална терапия – то да започне още от раждането на детето до 4-5-годишна възраст, след което да получи интегрирано образование в съответното училище. Целесъобразна е препоръката учителите също да преминават през специално обучение. Акцентира се на култивирането на аудиовизуалното възприятие при деца с умствена изостаналост чрез по-систематично и

- специфично обучение. Основателно се представят и други теории за музиката на основата на когнитивния подход, генеалогичен/биологичен подход, теориите за социално взаимодействие, анализ на информацията и стратегии за развитие на паметта (втора глава).
7. Експерименталното изследване за влиянието на музикални стимули върху напредъка на деца с Даун синдром е представено всеобхватно и коректно. Изследването е проведено в редица специални начални училища в област Западна и Централна Македония в Гърция, както и в дневния център за увредени деца „Ark“ в област Западна Македония през учебната 2015-2016 година. Участниците в изследването са 25 деца с Даун синдром на възраст 7-12 години. За да се проследи влиянието на музикалните стимули върху обучението и поведението на децата, се създават 8 различни песни с практическа насоченост, които са авторски на докторанта. Този факт е съществен приносен момент в дисертацията (в трета глава).
 8. Добре подбрани са и специалните тестове за регистриране на лицевите изражения на емоциите на учениците и всяка тяхна реакция по време на слушането на песните. В основата си, тези тестове имат дългосрочна цел, с оглед проверяването дали текстът и музиката като цяло водят до насърчаване, развитие и подобряване на качеството на обучението и поведението на децата. Използваната система за кодиране на изражението на лицето (FACs) включва попълване на кодиран лист, изследователска дейност, водене на дневник, наблюдение, оценяване на устното представяне, с оглед обективно отразяване и анализиране на резултатите. За да се осигури надеждност и обективност на получените резултати, данните се записват от двама независими изследователи. Във връзка с гарантиране на валидността на данните от експеримента е използван методът на триангулация – събрана е информация от три различни бази от данни: от учителите, от наблюдателя и накрая база данни от оценяването. Важен аспект от изследването е и създаването на ключ за наблюдение, специално за целите на изследването, който се състои от хоризонтални и вертикални оси, където хоризонталните показват номера на подбраните песни, а вертикалните – областите на движение, които съставят емоционалната комбинация на изследваните и оценяваните емоции. Данните се прехвърлят от листата за наблюдение в статистическия пакет SPSS 20, с който се осъществява оценяването. За всяко от 25-те деца има 12 възможни кореспондиращи области на движение при 8-те песни, регистрирани по два пъти от всеки наблюдател. Определени са и етапите на изследователското действие: идентифициране на началната точка; изясняване на ситуацията; развитие и осъществяване на стратегиите на действие; оформяне на изводи. Следват се четири спирали на изследователските действия: дизайн; действие; наблюдение; отразяване. Докторантът представя и конкретни параметри, техники и фази на провеждане на изследователската дейност. Важно е, че в създадените песни са обхванати както общите, така и специфичните цели, съдържащи се в инструкциите на учебната програма на Образователното министерството на Гърция (в трета глава).
 9. Системата за кодиране движението на лицето (FACS) е използвана, за да се определи и идентифицира лицевото изражение на емоциите, категоризирани в шест групи: печал; гняв; радост; страх; отвращение; изненада. За да се защити обективността на изследването, се използва систематичното наблюдение като метод, който е най-добрият начин за системно събиране на информация, насочена към въпроси, свързани със същността на наблюдаваното поведение. Налице е оценяване на устното представяне на децата в образователния процес при проведеното алтернативно обучение чрез музикални стимули. При всяко оценяване се включват знанията на децата, общите познавателни способности, както и други аспекти на ученическата личност. В детайли се очертават следните категории: възпроизвеждане на лексика; участие в дейности; справяне с поведенческите проблеми; постигане на конкретни цели. Категорично е установено, че разпространяването на песните сред децата със синдрома на Даун, води до положителна реакция и напредък в процеса на обучение. Регистрираните емоции са главно радост и тъга. Констатирано е, че радостта има положително въздействие върху постигането на много цели, като: развиване на активни механизми за слушане, отговаряне на въпроси, без да се излиза от рамките на темата, разпознаване на неизвестни думи, придобиване на съзнание, активно участие в

класните дейности, повишаване на отговорността на личността, самоуважението, самосъзнанието в класните помещения и относно междуличностните отношения.

10. Използвани са подходящи статистически методи, съобразно спецификата на изследването: χ^2 на Пирсън, коефициент на Ман Уитни, на Крускал Уолис, Ликертовата скала. Констатациите и резултатите от експеримента са безспорно в полза на основната хипотеза. Музиката наистина си оказва действително средство в ръцете на учителите и педагогическите среди, което може да подобри учебните резултати и поведението на децата и да превърне класната стая в нещо по-ефективно и продуктивно. В проведеното изследване изразенията по лицата на децата са надеждно доказателство, че музиката може да има положително въздействие върху тяхното поведение и учебни постижения. С основание докторантката стига до обобщението, че образователните институции трябва да се възползват и да оползотворят напълно възможността, която им се дава, за да се интегрира музиката като алтернативен метод в преподаването на деца със синдрома на Даун. Много важно е, че посланията, учебните навици, умения и установеният ред могат лесно да бъдат предадени с помощта на музикалните стимули, за да се утвърди целта на обучението. Освен това, самите учители трябва да се приспособят към новите алтернативни методи и техники на обучение.

III. По технологичния механизъм за провеждане на теоретико-експериментално изследване и умението за анализ:

1. Проведеното от докторант Параскеви Мораити мащабно теоретико-експериментално проучване и използването на подходящи методи на изследване за неговото осъществяване, показва наличието на компетентности за планиране и провеждане на едно цялостно изследване.
2. Налице е пълно обхващане на проблематиката чрез много добре очертана предпоставеност и динамика на проблема.
3. Гарантирана е обективност, надеждност и точност на изследването чрез използването на авторитетни автори, различни авторски подходи, коректно измерване на резултатите от проведеното експериментално проучване, включително чрез подходящи статистически методи.
4. Докторантката показва умения за конструиране и провеждане на богато изследване относно внедряване на заложените идеи за положителния ефект на музикалните стимули върху лицевото изражение на емоциите при обучението и поведението на деца с Даун синдром.
5. Демонстрирано е умение за откриване на проблемите и осъществяване на логическа връзка между тях, съпоставяне на авторски подходи, очертаване на дефицитите в изследването, изразяване на собствена авторска позиция със съответни аргументи, синтезиране на целесъобразни обобщения.
6. Налице е коректно очертаване спецификата на експерименталното изследване. Добро впечатление прави избраният начин данните да бъдат записвани от двама независими изследователи. Наблюдението и записването в първата част от изследването, като цяло, се провежда от автора на настоящата дисертация Параскеви Мораити с ценното съдействие на сътрудник – социален работник. Направен е компетентен количествен и качествен анализ на резултатите: с необходимото таблично и графично представяне на експерименталните данни, търсенето на причинно-следствените връзки, използването на математико-статистически методи на изследване, извеждането на целесъобразни обобщения и изводи.
7. Резултатите са представени в обобщени таблици за средните стойности на постигане на специфичните и общи академични цели от страна на децата, в пряка връзка с тяхното емоционално състояние. Налице е диференцирано представяне на таблици и графики с резултатите при влиянието на всяка една от песните. Анализирани са резултатите от постигането на общите цели във всичките 8 песни. Направена е констатация въз основа на скалата на Ликерт, че резултатите от конкретните цели са по-високи от резултатите от общите цели, като правилно се подчертава, че предизвиканата с песните радост е причина за постиженията на децата.

8. Гарантира се надеждност на изследването, тъй като по време на педагогическия експеримент: учителят води дневник ежедневно, записвайки наблюденията си при провеждането на урока; в края на учебния час външен наблюдател прави второ наблюдение чрез съчетаване на информацията от първото наблюдение на учителите и резултатите от устното оценяване на учениците с цел да извърши оценка на тази фаза; оценката на фазата осигурява съответното доказателство за влиянието на музикалните стимули.
9. В заключението на труда се правят целесъобразни обобщения най-вече относно значимостта на разгърнатите идеи и осигуряването на условия за въвеждането на музикалните стимули като педагогически подход, който може да бъде включен активно в учебната програма. В дисертационния труд се доказва категорично, че ефектът на музикалните стимули върху лицевото изражение на емоциите при обучението на деца със синдром на Даун е очевиден. Тази оценка е измерена, наблюдавана и посочена на основата на проведенния педагогически експеримент. Потвърждава се, че песните, които са използвани, действат като положителен стимул в процеса на обучение. Ефектът на музикалните стимули е очевиден върху лицевото изражение на емоциите при обучението на деца със синдром на Даун (7-12 годишни).
10. Направените изводи и препоръки са в пълна адекватност с проведеното теоретико-експериментално изследване. Особено ценни са изводите, които се отнасят до потвърждаване на положителното влияние в образователния процес и ефективността на избраните музикални стимули в обучението и поведението на децата със синдрома на Даун, както и за благоприятния ефект върху техния емоционален спектър. Важна е препоръката за целесъобразността учителите от специалните училища (центрове за личностно развитие) да използват в своята педагогическа практика подходящи музикални стимули, които ще спомогнат за повишаване ефективността на обучението и възпитанието на децата със синдрома на Даун.

III. По стила и езика на разработката:

1. Авторката владее научния стил на писане относно структурирането на дисертационния труд, адекватността между теоретичната и експерименталната част, логическата взаимовръзка между отделните глави и параграфи, извеждането на адекватни обобщения, изводи и препоръки.
2. Езикът на разработката е четивен, ясен и граматически правилен.
3. Включени са достатъчен брой литературни източници – на латиница, гръцки, кирилица и интернет позиции.
4. Налице е богата нагледност при представянето на идеите чрез таблици и графики.

B. Научните приноси в дисертационния труд имат теоретичен и практико-приложен характер. Те са в пълна адекватност със съдържанието на труда. Отговарят на проведеното изследване, поради което изцяло ги приемам. Смятам, че те наистина се отнасят до:

1. Теоретични приноси:

- Обогаляване на теорията за характеризиране на децата с Даун синдром и най-вече във връзка с възможностите им за обучение чрез използване на слуховия анализатор.
- Усъвършенстване на теорията за използването на музикотерапията в обучението на деца със синдром на Даун чрез разработване на подходящи 8 авторски песни с практическа насоченост.
- Разработване на авторска методика с много добра образователно-възпитателна ефективност за влиянието на музикалните стимули върху обучението и поведението на деца със синдром на Даун.

2. Практико-приложни приноси:

- Предлагане на алтернативна форма на традиционното обучение чрез въвеждане на подходящи музикални стимули в педагогическата практика при обучението на деца със синдром на Даун.

- Приложение в педагогическата практика на авторски песни (по собствена музика и текст на докторанта), със съдържание, което е целесъобразно и адекватно на определените практически измерения в обучението на деца със синдром на Даун.
- Създаден е стандарт за практическо приложение на разработените музикални стимули с образователно-възпитателната ефективност за музикална терапия в специалните училища и центровете за личностно развитие.

Авторефератът е в съответствие с текста в дисертационния труд. Съдържа основни компоненти от разработката. Направените констатации, обобщения и изводи ориентират за съдържанието на дисертацията и компетентностите на докторанта. Посочените публикации на автора по темата са ценни по съдържание и достатъчни на брой за изследвания от този род.

Б. Препоръки и бележки:

1. При разработването на научни трудове да се проявява по-голяма прецизност в техническото оформление на отделните страници, таблици, разстоянието между редовете.
2. Целесъобразно е Параскеви Морайти и за в бъдеще да продължи със същия творчески ентузиазъм да провежда изследвания по избрания проблем чрез обогатяване на научните инструментариуми, музикалния материал и промяна на контингента на проучваните деца (от друга възрастова група, при деца с друг тип умствена изостаналост и др.).
3. Добре е на основата на дисертационния труд докторантката да подготви монография, която да бъде ориентир за специалните педагози в прилагането на музикалната терапия при обучението на деца със синдром на Даун.

В. Въпрос:

Тъй като в дисертацията по-малко се разсъждава върху възрастта на изследваните деца (7-12 години), въпросът ми е как детерминантата възрастови особености на децата се отразява върху подбора на текста и музиката на авторските песни ?

Г. Заключение:

Представеният дисертационен труд, разработен от Параскеви Морайти, отговаря на изискванията, които се предявяват към разработки за придобиването на образователната и научна степен „доктор“.

Демонстрирани са компетентности за откриване на дисертабилен проблем и неговото успешно разработване чрез значимо теоретико-експериментално изследване и адекватен инструментариум.

На основата на очертаните достойнства на труда, компетентностите и приносите на автора, давам с убеденост положителна оценка на Параскеви Морайти за придобиването на образователната и научна степен „доктор“.

30.08.2018 г.

Автор на становището: проф. д.п.н. Добринка Тодорина